

FODOR JÓZSEF TEVÉKENYSÉGE EMBERTANI SZEMPONTBÓL

Farkas L. Gyula

József Attila Tudományegyetem Embertani Tanszéke, Szeged

FARKAS, L. GY.: József Fodor's Activity from the Point of View of Physical Anthropology. — József Fodor (1843—1901) was the founder of the school health and the education of school physicians in Hungary. At the meeting, organized for the 150th anniversary, activity of József Fodor and the first Hungarian physical anthropologist Aurél Török was compared by the author. It was emphasized that the cooperation which was established by the two medical professors, also has survived between the medical practice in school and physical anthropology/humanbiology.

Key words: *József Fodor; School health; History of science.*

1993 július 16-án volt Fodor József higiénikus egyetemi tanár, a MTA levelező tagja születésének 150. évfordulója. Neve elsősorban a róla elnevezett Magyar Iskolaorvosi Társaság révén, főként tudományos körökben ismert.

Fodor Józsefet már fiatal orvos korában érdekelte a népegészségügy helyzete. Ilyen irányú tevékenységének kezdete mégis 1868-ra nyúlik vissza, amikor Balogh Kálmán új tagként bevitte őt a Markusovszky Társaságba, és ezzel Fodor József és Markusovszky Lajos között megalapozta a mélységes emberi és tudományos barátságot (Hahn és Melly 1965).

Fodor 1872-ben megkapta a kolozsvári egyetemen az államorvosi tanszéket, de már két évvel később a budapesti egyetemen létesült közegészségtani tanszék első professzora lett (Hahn és Melly 1965). Itt 27 évig, 1901-ig volt ennek a szakterületnek nyilvános rendes tanára.

Egyik fő érdeme az iskolaügy felkarolása volt. Nem szűnt meg hangoztatni, hogy minden iskolában tanítsanak egészségtant, és valósítsák meg az egészségügyi felvilágosítást.

Fodor javaslatára Trefort Ágoston közoktatási miniszter 1885-ben életbe léptette az iskolaorvosi intézményt. Fodor József fontosnak tartotta, hogy a szakképesített iskolaorvos munkakörét fő foglalkozásúnak tekinthesse, és az iskolába ne csak mint szakdilettáns járjon be. 1884-ben részletes javaslatot készített iskolaorvosok és egészségtan tanárok képzésére és az iskolákban való alkalmazására.

Egyetemi tanszékének keretében 16 éven át vezette az iskolaorvosi és egészségtan tanárképző tanfolyamot. Célja a középiskolák számára egészségtan tanárok képzése volt. A naponta három órás és három hónapig tartott tanfolyam keretében a hallgatók "testgyógyászatból" is hallgattak előadásokat.

A róla írt egyik megemlékezésben a szerző említést tett arról, hogy Fodor József foglalkozott a természettudományos műnyelvvél is az "Egészség" című folyóiratban (Varga 1963). Érdekes lett volna nyomon követni, hogy vajon javaslatok közül melyeket használják ma is a szaktudományok művelői. Sajnos, az említett folyóiratban nem sikerült ilyen közleményt megtalálni. De az életével és munkásságával nagyon részletesen foglalkozó életrajzi lexikonban sincsenek utalások ilyen vonatkozású tevékenységére, jöllehet a kötet meglehetősen részletesen felsorolja Fodor közleményeinek címeit is (Szinyei 1894).

A Természettudományi Társulatnak 1880-tól 7 éven át volt főtitkára, közlönyének szerkesztője. A Társulat felépítése nem nagyon egyezett Fodor József felfogásával. Nem tartotta szerencsésnek, hogy egy társulaton belül van a zoológia, botanika, antropológia, fizika, kémia, asztronómia. Hangsúlyozta, hogy a tudományos munkálkodáshoz külön szervezetekre van szükség, a Társulat pedig a természettudományok népszerűsítésével foglalkozzék. Elképzelései azonban nem találkoztak az elnökség és a választmány osztatlan tetszésével. Lehet, hogy ez volt egyik oka annak, hogy megvált a főtitkári tisztségtől (Hahn és Melly 1965).

Érdekes párhuzam vonható Fodor József és Török Aurél tevékenysége között (Farkas 1988). Mindketten az elmúlt század utolsó két évtizedében kezdtek terveik megvalósításába. A két kiváló, de külön szakterületen dolgozó tudós terveinek realizálásában két Budapesten tartott nagy nemzetközi kongresszus is szerepet játszott: Török Aurélnál az 1876-ban tartott VIII. Nemzetközi Ősrégészeti és Embertani Kongresszus, Fodor Józsefnél pedig az 1894-ben megrendezett VIII. Nemzetközi Közegészségügyi és Demográfiai Kongresszus.

Mindketten orvosok voltak, és pályájukat Kolozsvárott kezdték, majd Budapesten egyetemi tanszékeket létesítettek. Terveik megvalósításában fontos szerepet játszott Trefort Ágoston kultuszminiszter.

Török Aurélhoz hasonlóan Fodor Józsefnél is az 1870-es években érlelődött és valósult meg egy új intézménynek, egy nagy központi egészségi hivatalnak a gondolata. Másik nagy terve az iskolaorvosi és egészségügyi intézmény létesítése volt. Ez eleinte Trefort minisztersége alatt megvalósult, majd kellő támogatás hiányában pangásnak indult, és csak akkor jött megint lendületbe, amikor — ugyancsak Fodor tervei szerint — Németországban azt kiterjedten megvalósították. De Fodor sokat foglalkozott az egészségügyi iskolai oktatásával is (Varga 1963).

Mindkét tudós professzort a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai sorába választotta.

Ismét hasonlóság figyelhető meg Török Aurél és Fodor József között a terveik megvalósulásánál tapasztalt csúszásokban, melyek Fodor kedélyállapotát és idegrendszerét megviselték, lassan aláásták egészségét. Később egy combamputáció, tromبózis miatt Fodor szív működése fokozatosan gyengült.

Mind ezek a hasonlóságok nem véletlenek. Mindketten az 1867-es kiegyezést követő évtizedekben éltek, amikor a természettudományok, az orvostudomány hazánkban fejlődésnek indult. Olyan úttörő tudósokként működtek, akik fáradhatatlan munkával igyekeztek pótolni a lemaradást (Varga 1963).

A sok hasonlóság ellenére sem találták meg azonban az iskolaegészségügy és az antropológia között azt a kapcsolatot, amely napjainkban megvalósult. Ebben minden bizonnyal az játszott szerepet, hogy elsősorban szakterületeik intézményes megalapozásával és körvonalazásával kellett foglalkozniuk. Akkor az iskolaorvos és az antropológus együttműködésének még csak a csírái voltak meg. Kétségtelen azonban, hogy indirekt módon ők alapozták meg a mai együttműködést a két szakterület között.

Nem valószínű, hogy még tudományos berkekben is közismert lenne az, hogy Fodor Józsefet a budapesti egyetem nagy betegségének első napján elküldött ajánló levelében a higiénia terén végzett kutatásai és irodalmi munkássága alapján egyhangúlag Nobel-díjra javasolta. Ennek a javaslatnak a megvalósulása esetén ő lett volna az első magyar Nobel-díjas tudós.

Sajnos ez nem realizálódott, sőt 1901. március 19-én bekövetkezett halála gazdag életének is véget vetett (Varga 1963).

A magyar egészségtudomány megalapítójának emlékét őrzi Budapesten a Gutenberg-téri szobra, a Magyar Hygiénikusok Társasága által minden évben megtartott emlékülés, a róla elnevezett magyar Iskolaorvosi Társaság és az 1960-ban felújított és emlékére alapított emlékérem, amellyel évenként az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete a közegészség- és járványügy terén kifejtett tudományos munkát jutalmazza (Kenyeres 1967). A magyar antropológusok nagy terveinek megvalósulásához elsősorban az iskolaorvosokkal való jó együttműködéssel és a magyar fiatalok testi fejlődésének vizsgálatával járultak hozzá.

Irodalom

- Farkas Gy (1988) A magyar antropológia története a kezdettől 1945-ig. — *MFME*. 1987—1. 89—101.
Hahn G, Melly J (1965) Fodor József élete és munkássága. — Akadémiai Kiadó, Budapest. 195 old.
Kenyeres Á (1967) *Magyar életrajzi lexikon*. — Akadémiai Kiadó, Budapest. 1; 520.
Szinyei J (1894) *Magyar írók élete és munkái*. — Budapest. III; 577—582.
Varga L (1963) Fodor József (1843 július 16 — 1901 március 19). — *Orvosi Hetilap*, 104; 1327—1330.

A szerző címe: Dr Farkas Gyula
Author's address: JATE Embertani tanszék
H-6701 Szeged, Egyetem utca 2.
Hungary

